
Mit tehet egy szuperhatalom a mai világban?

Számos könyv foglalkozik az Egyesült Államok külpolitikájával, annak a mai világban betöltött szerepével, az amerikai hegemonia elmúlásával s mindezeknek a világra gyakorolt hatásával. *Ian Bremmer* könyve is ebbe a sorba illeszthető.¹ A szerző Amerika külpolitikájára koncentrál, és próbál felvázolni lehetséges utakat, amiket hazájának követnie érdemes, illetve szerinte követnie kellene. A könyv alaphangját a 2016-os választási küzdelmek adják meg, amelyben Bremmer hiányolta a valódi és őszinte külpolitikai vitákat, függetlenül attól, hogy republikánus vagy demokrata (ön)jelöltekről volt szó. Ez tradicionális értelemben, szerinte hiba, hiszen a „szabad világ vezetőjének” mindig is meghatározó volt a külpolitika – noha a választásokban valóban a belpolitika érvényesül fokozottabb mértékben.

Az első fejezetben a szerző a jelenlegi helyzetet írja le, számot ad a nagyhatalmi gócpontokról, amelyek igazi fejfájást okoznak és okozhatnak az Egyesült Államoknak a közeljövőben és középtávon. A második fejezetben a hidegháború utáni amerikai külpolitikára koncentrál. Ennek részletes jellemzése során Bremmer annak inkoherens mivoltát emeli ki. Úgy érzi, nem volt jól kiszámítható gondolat mentén végrehajtott külpolitika az elmúlt közel negyed évszázadban, hanem inkább kapkodó, az eseményeket rosszul értelmező, inkább improvizáló Washington volt a jellemző. A harmadik, negyedik és ötödik fejezetek adják a könyv valódi lényegét, és egyben a szerző üzenetét elsősorban honfitársainak. Ezekben három lehetséges külpolitikai irányvonalat vázol fel, amelyet az Egyesült Államok követhet. Szerinte a legfontosabb, hogy ezek közül az egyiket követnie kell Amerikának, mert az a legrosszabb, ha nem választ ezek közül. Ez utóbbi ugyanis csak tétlenséget, fejtlenséget és ezek nyomán Amerika számára hátrányos helyzetet eredményez.

¹ Ian Bremmer az alapítója és egyben elnöke az Eurasia Groupnak, amely globális politikai kockázatkutató és -tanácsadó csoport. Bremmer a New Yorki Egyetem oktatója, de tanítás mellett gyakran vállal médiaszereplést, és nem mellesleg a *Time* külpolitikai írója. Rengeteg cikke mellett mindezidáig kilenc könyvet írt.

De mik is ezek a lehetséges választások, ezek a külpolitikai fő csapások?

A könyv első fejezetében Bremmer kritizálja Barack Obamát, mert a legutóbbi amerikai elnök nem választott egyértelműen a lehetséges külpolitikai irányok között és inkább kényes táncot próbált folytatni. Azzal ugyanis, hogy pragmatikus válaszokat adott a túlzott felelősségvállalásra a világban az afganisztáni és iraki beavatkozások után, egyben növelte is Amerika ott-honi és külföldön jelentkező problémáit. Habár Bremmer elismeri, hogy Amerika relatív értelemben visszaesésben van, meggyőződése, hogy nincs mitől tartani. Katonailag nincs kihívó a nemzetközi porondon, az Egyesült Államok majdnem teljesen elérte az energia-önellátást, a demográfiai tényezők az USA javára billentik a mérleget, ellentétben Oroszországgal vagy Kínával, ahol a népesség lassan, de biztosan előregedik, de akár meg lehet említeni az egy főre eső GDP-t is, számos egyéb adat mellett.

A második fejezetben a szerző a poszt-hidegháborús negyed évszázadot vizsgálja, és talán nem meglepő módon, negatív kritikával illeti azt. Bill Clinton kapcsán akár a szomáliai intervenció és annak nyomában elharpódzó Al Kaida-féle terrorizmus, akár az Oroszországgal folytatott viszony – különösen a NATO-bővítés –, akár a Clinton-féle Kína-politika, amely abban a hiszemben normalizálta a kereskedelmi kapcsolatokat, hogy az majd gyengíti a kommunista pártot, ellenben erősíti a demokráciát – mindezek jól orientált külpolitikai stratégia helyett inkább zűrzavart idéztek elő, noha gazdaságilag az Egyesült Államok tagadhatatlanul virult. George W. Bush nyolc éve alatt az afganisztáni és iraki katonai beavatkozások miatt meggyengült az ország pénzügyi ereje, és egyértelmű sikerek sem váltak kézzelfoghatóvá. Obama pedig, noha reálisan mérte fel a lehetőségeket, talán túlzott óvatossága miatt végül is hagyta erodálódni az amerikai külpolitikai irányvonalat, és 2016-ra nem egyértelmű, miben is áll a fő amerikai külpolitikai elhivatottság és célrendszer. Bremmer szerint a fő probléma a hidegháború utáni amerikai adminisztrációkkal lényegileg az volt, hogy külpolitikájuk nem volt koherens, és ez a gondolat veszélyeket szül, amikre előbb vagy utóbb reagálni kell.

Ezután jön a könyv lényegi része, a szerző által felvázolt lehetséges külpolitikai irányvonalak, amik közül, szerinte, az Egyesült Államoknak választania kellene. Bremmer három lehetséges külpolitikai irányvonalat vázol fel. Mindháromat úgy vezeti le, hogy meggyőző érvrendszernek hasson, tehát az olvasó mindegyik fejezetben egy lehetséges amerikai külpolitikai irányzattal találja szemben magát, amelyik elfogadhatónak tűnik, persze izléstől, politikai és ideológiai beállítottságtól függően.

A harmadik fejezet azt a fajta külpolitikát tárgyalja, amely oly jellemző az Egyesült Államokra a második világháború vége óta: katonai szuperhatalmával élve, egyre nagyobb befolyással hat a világ dolgaira, s a világ rendőreként folyik bele olyan helyi konfliktusokba is, amelyek megoldása valószínűleg nem az ő feladata. Ezt nevezi Bremmer „Független Amerikának”, s azt, amit csinál „szuperhős külpolitikának”. Ráadásul egy sor példa bizonyítja, hogy az ilyen jóindulatú amerikai beavatkozások semmivel sem növelték Amerika biztonságát, tehát feleslegesek is voltak. A NATO mára egyértelműen megkérdőjelezhető katonai szervezet, és az amerikaiak többsége nem akar több háborút, amelyet az országtól távol vívnak az otthoni biztonság jegyében. Ezt a mesét már talán nem lehet újra eladni. De sok igazság van abban, hogy „az utóbb elszenvedett néhány fiaskó ellenére, a jelenlegi amerikai külpolitika továbbra is a reményt részesíti előnyben a tapasztalattal szemben, részben azért, mert továbbra is fellelhető Amerika küldetéstudatot hordozó eleme a világgal való viszonyában” (62). Tehát, ha ezt a fajta külpolitikát részesíti előnyben, akkor az Egyesült Államoknak, Bremmer szerint, fel kell hagyni a világ saját arcára való megváltoztatásával – ami igen régi amerikai jellemző. Ugyanis szerinte az otthoni szintéren kellene rendet rakni, és megfelelni az Alapító Atyák eredeti elvárásainak: az Egyesült Államokat a szabadság országává tenni. Mert mint mondja, „nincsen annál nagyobb veszély az amerikai szabadságra és polgárjogainkra, mint a félelemtől vezérelt reakció egy újabb terrortámadásra és az arra adott, félresiklott külpolitikai válaszra, amit az provokálhat”. (72) Ezekhez járul hozzá az amerikai hazai fronton az infrastruktúra borzalmas állapota, az oktatásban található problémák, a veteránokról való gondoskodás óriási hiányosságai, vagy a gazdaság kérdései, mint például a magas adók, amit a szövetségi kormánzatnak kell fizetni, ahelyett, hogy azt a polgárok költenék el, ezzel is élénkítve a gazdaságot. Erős háterszág nélkül nincs erős és sikeres külpolitika. Tehát ez a külpolitika visszavonuló Amerikát vizionál, amelyik esetenként befolyik a világ dolgaiba, de a saját hazájának problémáit teszi prioritássá, s csak ezután foglalkozik a nemzetközi szintérral.

A negyedik fejezetben egy másik lehetőségről olvashatunk. Ebben a fejezetben limitált célok és viszonylag rövid távú tervezés jelenik meg. Eszerint az amerikai külpolitikai gyakorlatra, Bremmer szerint, az abszolút racionális és érdekalapú megközelítés lenne a jellemző. Számos kalkuláció egyértelművé teszi, hogy az Egyesült Államoknak bizonyos érdekei és elkötelezettségei vannak a világban. Biztosítani kell a globális rendet, természetesen koalíciós partnerekkel együtt, mert ez Amerika hosszú távú érdeke. Mivel bizonyos feladatokat csak az Egyesült Államok képes ellátni a mai

világrendben, ezért nem húzódhat vissza anélkül, hogy ennek katasztrofális következményeit ne vállalná. Bremmer tulajdonképpen hitet tesz a Weinberger-kritériumok és a Powell-doktrína, mint olyan racionális külpolitikai irányvonalak mellett, melyeket követni kell.² A szerző a két Irak elleni háborúval magyarázza a különbségeket. Míg 1991-ben széles nemzetközi felhatalmazással, evidens amerikai nemzetbiztonsági kockázattal, megfelelő kockázat- és költségelemzéssel, az amerikaiak döntő támogatásával, jól meghatározott katonai célokkal kezdték meg a hadműveleteket, addig 2003-ban ebből gyakorlatilag semmi sem valósult meg. A dolog pikantériája, hogy pont az a Colin Powell, aki még vezérkari főnökként felállította racionális doktrínáját, külügyminiszterként azzal ellentétben a háborút támogatta. Bremmer szerint eme külpolitikai gondolat mentén az Egyesült Államoknak gondosan, érdekek alapján kellene megválogatnia, milyen külpolitikai lépéseket és vállalásokat tesz, s nem pedig kiskakas módjára, elveiről kukorékolni, és elvhűségéből valójában az ország érdekei ellen tenni. Ez a racionális külpolitika rugalmas, viszonylag alacsony költséggel dolgozik, nagyban támaszkodik a szövetséges hálóra, inkább drónokat használ katonák helyett, gazdasági szankciókat vet ki, és – talán legfontosabb elemként – a nemzetközi kereskedelembe fejt ki legfőbb energiáit. Bremmer szerint egy ilyen racionális alapú külpolitika lendítheti előre az országot, ez védi leginkább érdekeit, ez gyarapítja a nemzetet.

A következő fejezetben olyan amerikai külpolitika jelenik meg, melynek lényege a szabadságért kifejtett erőfeszítés, az amerikai értékek és szabadságjogok kivetítése a világra, a más országokat vezető Egyesült Államok részéről. Megjelenik a kivételes Amerika, amelyik egyedül állt és áll a történelem viharos sodrában a szabadság oldalán, vért, verítéket és pénzt nem sajnálva a világ előbbre vitelével. Ezt nevezi Bremmer „nélkülözhetetlen Amerikának”, ahol a döntéseket a nemzetközi viszonyokra Amerika hozza, és nem csupán passzívan reagál az esetleges kihívásokra. Ennek a külpolitikai nézetnek a mottója, hogy „feszültséggel teli világban élünk – és ezt a feszültséget kezelni kell!” (136) Erre globális szinten csak az USA képes. A külpolitika célja a hosszú távú tervezés, s a komplikált nemzetközi világban rugalmas külpolitika kell, nem lehet mindent egységesen tekinteni. Az amerikai katonai erőnek továbbra is messze a világ előtt kell járnia, mert függetlenül az egyéb kihívásoktól (energia, migráció vagy kibertér), a nyers erő mindig is meghatározó marad egy konfliktusban. Egy, a világ

2 Ezeknek a külpolitikai-katonai doktrínáknak az a lényege, hogy az Egyesült Államok csak nagyon pontosan meghatározott katonai célokkal kitűzött háborúban vesz részt, melyet az ország lakossága is támogat.

számára nélkülözhetetlen Amerikának pontosan értékei adják a legfontosabb elemét. Mint Bremmer fogalmaz, „csak az Egyesült Államok lehet a világ nélkülözhetetlen nemzete, mert csak Amerikának van meg az eszköze és akarata arra, hogy szélesítse és mélyítse a közös értékek hálóját, amely stabilizálni képes a nemzetközi politikát és a globális gazdaságot, s közben megalapozza Amerika hosszú távú biztonságát és jólétét”. (152) Az amerikai értékek terjesztése tehát nemzetbiztonsági szempontból kifizetődő külpolitikai stratégia. A szerző fel is teszi a provokatív kérdést: milyen lenne a világ, ha az Egyesült Államok valóban visszavonulna belőle? Milyen hamar harapódznának el a fegyveres és egyéb konfliktusok? Ez senkinek sem lenne jó igazán, éppen ezért Amerikának a demokrácia terjesztésében fontos érdeke és komoly szerepe van továbbra is. Lehet, hogy nem mindig egyenlő mércével, egyenlő vehemenciával, de meg kell próbálni az amerikai demokratikus értékeket elterjeszteni. S a legfontosabb hosszú távú cél Kína kell, hogy legyen. Ha sikerülne demokratikus változásokat előidézni Kínában a következő két évtizedben, a föld lakossága hatalmas lépést tenne meg a világ hosszú távú stabilitása felé, állítja a szerző.

A hatodik fejezetben Bremmer ostromozza Barack Obamát, amiért nem alkotott tiszta, egyértelmű külpolitikai víziót. Noha az esetleges beavatkozásnak, az alkalmankénti helyzetértékelésnek és lépéseknek látszólag van létjogosultságuk, Bremner szerint egy világosan lefektetett külpolitikai elv többet érne. Obama mind Ukrajna, mind Egyiptom, de különösen Szíria esetében habozó volt és nem egyértelműen foglalt állást, amely aláasta az amerikai külpolitikát és az Egyesült Államok helyzetét a világban. Ezért alakult ki az a helyzet, hogy jelenleg „Amerikának nincs többé külpolitikai stratégiája”. (166) Ráadásul ez igazodási pontot jelentene ellenségnek, ellenfélnek, szövetségesnek és nem utolsó sorban az amerikai választópolgároknak, akiknek jelentős része a fegyveres erőknél szolgál. A kritikus területek Oroszország, a Közel-Kelet és Délkelet-Ázsia: ezeken a helyeken kell elsősorban minél tisztábban látni és láttatni, miben is rejlik az amerikai külpolitikai irányvonal. El kell dönteni, hogy az Egyesült Államok vezető szerepet akar-e továbbra is betölteni a világban, s ennek a döntésnek megfelelően kell külpolitikát választani: függetlenül viselkedni és nagyjából kívül maradni a történéseken, szigorú rövid távú érdekek alapján belefolyni a dolgok folyásába, vagy jól meghatározott elvalapú külpolitika mentén a világ nemzetközi életének megkérdőjelezhetetlen vezetőjeként.

Bremmer konklúziójában felfedi, hogy ő hogyan látja a helyzetet, és hogy szerinte a felvázolt három külpolitikai irányvonal közül melyiket kellene az Egyesült Államoknak választania. Talán nem meglepő módon a három

közül a szerző a legelsőnek felvázolt irány mellett teszi le a voksát. Tehát egy „független Amerikát” látna legszívesebben külpolitikai téren, bevallva, hogy ennek is számos hátulütője van. S talán ebben rejlik a könyv gyengesége. Remekül vázol fel lehetséges változatokat a jövőre nézve, jól mutatja be, milyen kihívásokkal szállhat szembe majd Amerika, s erre milyen típusú külpolitikai stratégia mentén lehet reagálni. Még akkor is, ha a jövőben számtalan a kiszámíthatatlan tényező, a három fő irányvonal meggyőző érvrendszereket és irányvonalakat fektet le. A fő probléma, hogy a szerző saját bevallása szerint is, ezek egyike sem tökéletes, és noha ő a számára leginkább realista módot preferálja, ez is csak részben lehet sikeres. Így sok szempontból visszajutunk a nyitó kérdéshez: milyen legyen az Egyesült Államok külpolitikája az elkövetkezendő évtizedekben? Nyilván változások fognak beállni a nemzetközi szintéren, és egyértelmű, hogy Amerikának kevesebb elkötelezettség vállalására lesz kapacitása, ugyanakkor az is tény, hogy nagyon fontos vezető szerepe még sokáig megmarad. De pontosan azzal, hogy a könyv gondolkodásra készítet, lehetséges választásokat vázol fel, és nagyon is kézzelfogható jelenlegi problémáról beszél, már érdemes elolvasni. Bremmer nem azt akarja könyvével elérni, hogy feltétlenül egyetértsünk az ő választásával. Sokkal inkább azt szeretné, hogy az amerikaiak elgondolkozzanak a világban betöltött helyükről, és otthon, józan mérlegelés után döntsenek, melyik lenne a legjobb külpolitika hazájuknak, és ezt kérjék számon vagy kényszerítsék ki választott vezetőikből.

Ian Bremmer, *Superpower. Three Choices for America's Role in the World.* (Mit tehet egy szuperhatalom a mai világban?) London: Penguin Random House, 2016. xvi + 230.

Peterecz Zoltán